

ԿԻՂՈՐՈՒՄԻՆ

Եւրոպայի «Կոմալրի» օրաթերթի հավելված

1991 թ. հունվար: № 11: Գինը՝ 50 կոպ.

ՑԱՎԻ ԵՎ ԱՄՈՒՄԱՆ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ

Սիլվա ԿԱՊՈՒՏԻՎՅԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՉԱՅՆ

Ես ինքս պիտի իջնեմ իմ խաչից,
Ես ինքս պիտի հանեմ ձեռքերիս, ոտքիս գամերը
Եվ նորից, գարձալ իջնեմ իմ հողին՝
Այս անգամ արդեն վերջին իմ կամքը հրովարտելու:

Սեմ'ը, սրիչ էլ որս էլ եր տեսի
Եման տիրամայր,
Ո՛ր սուրբգրական շառք սերի մեջ,
Ո՛ր Ռաֆայելի ձերբով փոփոխված:
Հինգ օրից ավել ընդամենը էր Ես
Ընտանի երկու սպի աքաղաղում,
Որտեղ առաջինս արձաններու մեջ,
Ու շուրջը՝ հասար, փոշնուկից խավար:
Կրճից՝ մանուկ կար,

Հուրք անսպան, մայր ձեռքերի մեջ սեղանված մանուկ,
Ան իրենք փրկ պան առ պան իջնող թևոտնուսպի
Կարծր սարսափը:

Ու նոր հատիկ է կայքը մայրական,
Մայրը սարսափով ձեռքեր է մատը
Եվ իր արյունով մանկանը սնի...

Ու հիմա ես կա՞մ, հիմա նրանք կա՞ն:
Հրեց օրից հետո նրանց հանել են սպերի տակից—
Ո, վերին խորհուրտ,
Ինչիմանալի հրաշք անբնական,
Հանել են նրանց ոչ ու սնվեա...

Անա այսպես է իմ տիրամայրը, հայ տիրամայրը,
Եվ այսպես եմ ես՝

Կուր գնդամեններից վերստին ելած,
Վերստին ելնող անկողնուհետ:
Արաբա է ոտը,

Որին այս անգամ առաջի խաչով
Երբիտակում է կոչում աշխարհի և ավելացնում՝
Երբիտակում էր և երկրաշարժի այդ հողի փրկ...

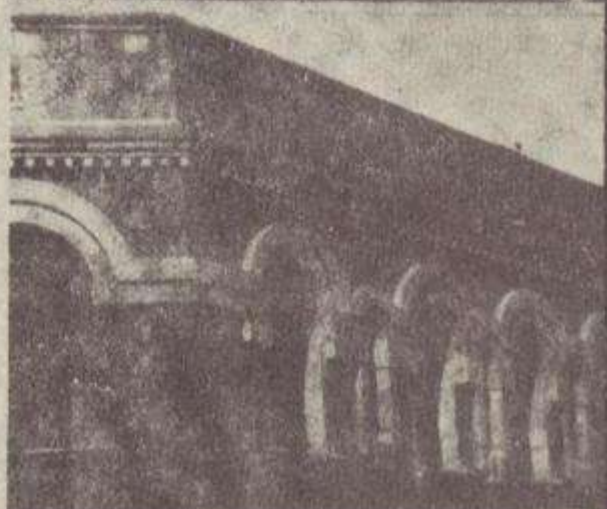
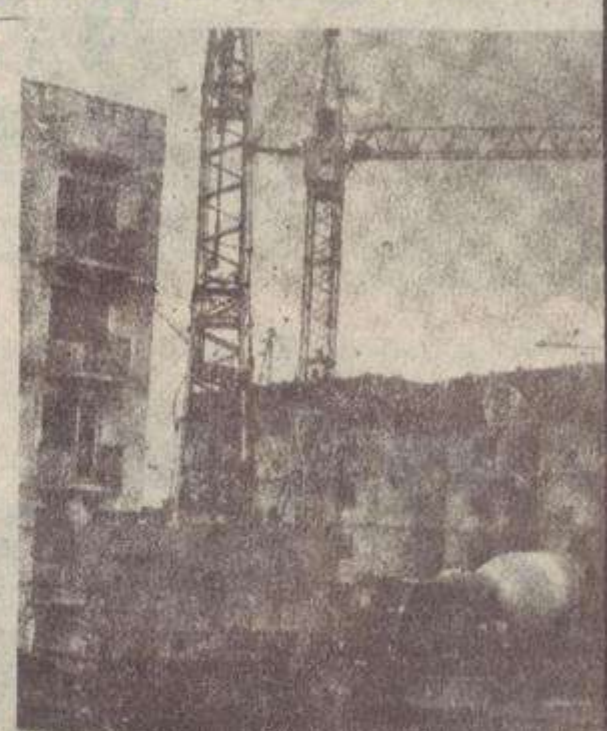
Եվ սարսափով այս անգամ
Եման ներշնչում է մի գերեզմանից, միտակ, տեսակ սն,
Եման ներշնչում է՝ մայր ինքս ինչ գրից, հետո՛ց,
Վարել դարերի չափ ու կշռություն
Եվ ինքս ինչ զգալ

Հազարամյակներ երկնի տակ ըսկած
Ու նորից դեպի հազարամյակներ քայլող ժողովուրդ,
1928 ու՞մ է տալիս՝ նորից բարձրանալ,
Երկինք բարձրացնել ու տեղավորել իմ երազները,
1968 ու՞մ է տալիս

Ուրիկ, ստարիկ, հավատալ՝ նորից,
Չէ՞ որ իմ կենաց խորհրդա՛նիչը
Եղել է, ու կա, ու հար կրի՞նի
Կամ՝ Արարա՛ տը,

Այն Արարա՛ տը, որ աշխարհակին ջրնեղեղից ետ
Եր փրկ սրտից՝ Նույն տապանը...

1989 թ. փետրվար—մարտ
Երբսական

Ողբան մենեղոց

Կոչենմ ապրողաց

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԹԱՆ ԱՐՀԱՎԻՐԻԸ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒՄ

Լուսանկարներ՝ Վ. Կոտովի և Ս. Գուլյանի

ՊԱՏՄԱՌԻ Է ԿԻՆԸ

ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆ

ԱԼԵՔՍԱՆ ՎԱՐԱԶՂԱՏԻ ԶԱՔԱՐՅԱՆԸ ծնվել է 1946 թվականի հունիսի 23-ին: Ուկրաինա մեղադրված ավարտել է Սուրբնա Սպասնոպոլսկի անվան դպրոցը, ընդունվել Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտի քիմիական բաժինը: Այնուհետև ուսումը շարունակել է մոսկովյան ասպիրանտուրայում և ստացել գիտությունների թեկնածուի աստիճան: Ավագ, թերի մնաց դոկտորական դիսերտացիան, որի թեման ընտրված էր և մասնական աշխատանք էր տարվել: Կյանքն իր քաղաքում քաղաքացիական պատերազմի արդյունքում արգելակ դրեց այդ գործին...

Հիանալի տիրապետում էր հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներին: Աշխատում էր Կոմպրիի Միջազգային Նախադասարանի անվան պետական մանկավարժական ինստիտուտում: Ավագ դասախոս էր և ստացել էր դոկտորի կոչում: Բայց առանց գիտական աշխատանքի նա չէր կարող ապրել: Մանկավարժական ինստիտուտում գիտական հարմարությունների բացակայության պատճառով գույքը թողնելով աշխատում էր հանրապետության գիտությունների ակադեմիայի երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմոլոգիայի գիտաֆեռադոստայան ինստիտուտում: Գիտաշխատող էր և ուներ լաբորատորիա: Այդ ամենին նա հասել էր սեփական խելքով ու աշխատասիրությամբ: Ժամերով կարողում էր, գամված գրասեղանին: Չափից ավելի խելացի էր, կիրք ու գարգացում:

Քչերը, շատ քչերը կարող են պատկերացնել հոգեկան այն ծանր սպորտին, որը, սպորտի մեջ, որ գոյություն ունի: Այդ քչերը իրար կարողանում և մեկը մյուսին բաժանվեցին կարողանում: Նա մի աստվածային մեծություն էր: Հիմա

դժվար է հանդիպել Ալեքսանդրի նման մեկին: Մարդ էր մեծատաղ: Այդքան խելացի և աղքատ համեստ: Ասում են անթերի մարդ չկա, իսկ նա հանդիպել է: Տասը երկար և երջանիկ գարուններ ապրել էր նրա հետ: Չափակներին չափից ավելի սիրող հայր, մկրտված և հոգատար ամուսին, ծնողներին պաշտող և խոհեմ զավակ, ազնիվ մարդ, ազգասեր ու լավ մասնագետ: Ամբողջ թելերով կապված էինք իրար հետ և թվում էր դժվար թե որևէ մեկը կարողանա այդ թելերին մոտենալ:

Ու հանկարծ ուխտադրում, շարադետ մի ուժ՝ մեկգործն թաքցնում: Դեկտեմբերի 7, երկրաշարժ և կորուստներ, որ ոչնչով հնարավոր չէ հաշվարկել ու վերականգնել...

Ահալոր է, շատ է ահալոր: Այդքան մոտիկ և աղքատ-հեռու-հայր նա իմ հոգում այնքան շատ արնաբեր է թողել, որ նա կարող էր ապրել և սնվել ու մեծացնել իմ աղջկաներին: Կյանքն սպորտում էր այնպես, ինչպես նա էր ապրում: Չափակներին դաստիարակում էր այնպես, ինչպես նա էր դաստիարակել: Եվ նա միշտ մեր հորիզոնում է, քայլում է մեզ հետ: Ալեքսանդր արմատն էր երկու աղջիկների՝ ծիլերի: Նրա արքայական շիրիմը միշտ գարդարում ենք ծաղիկներով:

Եվ նա միշտ մտածում էր, որ նրա զավակների հետ պարտավոր ենք ապրել, ապրելով հաղթել:

ՍԻՐԱՆՈՒՅԵ (ՆՈՒՇԻ) ՏԵՐԻՆՆԵՐԻ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

Երազում էիր բժշկուհի դառնալ, քնքուշ նուշի: ...Որ մարդկանց օգնեմ առողջ մնալ, երկար ապրել, — դրել էիր դեռևս առաջին շարադրության մեջ: Մոտենում էին երազանքներդ իրագործելու օրերը: Ինչպես էիր պատրաստվում, պարապում: Այդ ՍԵՎ օրից մեկ տարի առաջ տեղափոխվել էր

Տոմսկ՝ ապրելու: Բայց չգիտացավ, հայրենիք էր ուզում, ընկերներին, իր դպրոցը: Առաջինը լքացավ աղքատից, երբ վերադարձավ նորից:

Ողջ շնորհի, դպրոցի սիրի լին էր: Գասարանում՝ միակերպ: Ինչ դժվար խնդիր ու հարց լինեք, նա էր պատասխանը գտնում: Այդ օրն էլ... Մայրը հորդորեց, որ դպրոց չզնա, բայց նուշին համոզեց՝ ախր շարադրություն ենք գրելու, ֆիզիկայի խնդիրն էլ ես եմ լուծելու: Լուծեցիր քո առաջին մեծագույն խնդիրը: Գտանք 2-րդ դպրոցում գրատախտակի մոտ՝ ձեռքերդ կավճատ: Գտա՞ր խնդիրդ պատասխանը: Մենք դեռ շատ անպատասխան հարցեր ունենք ուղղված այն մարդկանց, ովքեր իրենց մեղքի բաժինն ունեն ձեր կիսատ մնացած երազանքների համար:

Հ Ա Վ Ե Ր Ժ Հ Ա Ն Գ Ի Ս Տ Ա Ն Մ Ե Ղ Զ Ո Ղ Ե Ր Ի Հ Ո Գ Ի Ն Ե Ր Ի Ն

Իր անվան պես համեստ էր ՀԱՄԵՍՏ ԿԱՐԼԵՆԻ ԴԻԱՆՑԱՆԸ, գեղեցիկ ու խելացի: Սովորել է Կոմսայրիի Մկրտիչ Արմենի անվան միջնակարգ

ՈՒՍԱՆՈՒՄ ԷՐ ԱՍՊԻՐԱՆՏՈՒՐԱՅՈՒՄ, ԵՐԲ ԸՆԴՀԱՏՎԵՑ ԿՑԱՆԸԸ

դպրոցում, գոհունակությամբ պարզեցնելով բոլոր ուսուցիչներին:

8-րդ դասարանցի Համեստ Դիանյանը տեղափոխվեց Երևանի ֆիզիկամաթեմատիկական դպրոց: Գերազանց ավարտեց դպրոցը և փայլուն գնահատականներով ընդունվեց Երևանի ժողովրդական տնտեսության ինստիտուտի տնտեսական կիբեռնետիկայի ֆակուլտետը: Հինգ տարի Համեստը միայն հինգեր ստացավ: 1985-ին նա ավարտեց և աշխատանքի անցավ ԵրԳԻ-ի Կոմսայրիի մասնաճյուղի քա-

ղաքատնտեսության ամբիոնում:

Համեստի կիրքն ու զարգացած անձնավորություն էր, միաժամանակ շատ նուրբ ու հեզ մայր... Այժմ անուշիկ Դիանյան չորս տարեկան է, սևաչյա, սիրունիկ ու խելացի դստրիկ:

1988 թվականի սեպտեմբեր ամսին գերազանց հանձնելով բնագործունեքը, ընդունվեց ասպիրանտուրա: Իր հարուստ գիտելիքները, խելացի միտքը ուսանողներին հաղորդելու պահը էր, երբ սկսվեց ահափոր աղետը... Եվ...ավաղ, նրա բոլոր իղձերը, երազները մը մացին անկատար:

ՈՍԿԵՀԱՏ (ՈԱՖԻԿ) ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Ծնվել է 1962 թվականին: Սովորել է № 19 միջնակարգ դպրոցում, ապա ուսումը շարունակել պրոֆունդատումնարա նում:

Նոր միայն սկսում էր կյանքը նաշակել, դեռ միայն 28 գարուն էր տեսել: Ամուսնացել էր և հնգամյա տղային որբ թողեց:

Սակեհատը գոհվեց աշխատանքի ժամանակ գույպեղենի արտադրական միավորման կոտունն արտադրամասում:

ԳԱՅԱՆԵ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Համեստ ու բարի Գայանե Անիմալան էր եկել Հովունի գյուղից: Ամուսնացել էր, ընտանիք կազմել ու երջանիկ էր: Երջանիկ էր իր աշխատանքով (աշխատում էր գույպեղենի ֆաբրիկայում), իր տաք օջախով: 25-ամյա դեռատի կինը հրաժեշտ տվեց կյանքին աշխատատեղում: Ու ավարտվեց կյանքի հեքիաթը, որ նույն սկիզբն ունի բոլորի համար, բայց վերջանում է, ում ինչ բախտ է պիճակվել...

ԽԱՀԱՏՐՅԱՆ ԱՆԳԻՆ Գեղեցիկ այս հայուհին միշտ մի գործով զբաղված էր, միշտ

անելիք ուներ: Ծնվել էր 1968 թվականին: Դպրոցն ավարտելուց հետո ընդունվել էր թեթև արդյունաբերության տեխնիկում: Լավ էր սովորում, ոչինչ չէր խնայում գերազանցության դիպլոմ ստանալու համար: Երազում էր ուսումը շարունակել բարձրագույն ուսումնական հաստատությունում, բայց... Մնաց կոշիկի ֆաբրիկայում, որ արտադրական պրակտիկա էր անցկացնում ու փշրվեցին նրա երազներն ու իղձերը:

ԱՍԱՆՑԱՆ ԴՈԱՐԵՍ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆԻ

Ծնվել էր Լեհիսկայանում, 1939 թ., բանվորի ընտանիքում: 18 տարեկանից աշխատել է տեքստիլ կոմբինատում՝ որպես բանվորուհի: Մասնացել է ընտանիքաբնակ հանրակացարանում, որ իր բարեկամի տունն էր գնացել: Բնավորությամբ շատ մեղմ էր, հոգատար, գործունյա...

Դուրսեսին փլվածքների տակից գտան աղետից չորս օր անց:

ԼԵՆԱ ԴՆՎՈՒԿՅԱՆ Միքելի Լենա, սիրելի բուրբիկ, Դու հեռացար մեզուհից դեռ չնաշակած առաջին սիրտ, սեփական ընտանիքի բաղրությունը: Դու հետա-

ցար, երբ դեռ 30 տարեկան էիր: Գիտե՞ս, կարի գործարանում աշխատող թո գործընկերներից ոմանց հիմա էլ տեսնում եմ: Հիշում եմ քեզ, հուշերը, թեկուզ որբախ, ողորկում եմ արցունքներով:

Քույրիկս, դու գիտես, երբ մայրիկը մահացավ ես ինչքան կապվեցի քեզ: Եվ մայր էիր ինձ համար, և թուրյա ընկերուհի: Ու հիմա դու չկաս, դու, որ ինձ համար մի ողջ աշխարհ էիր: Ես շատ-շատ եմ գգոմ թո պակասը, խորհորդների, գորգորող ձեռքերի կարիքը:

Քույրիկս ԿԱՐՈՒՆԻ ԴԵՎՈՒԿՅԱՆ

ԱՐՄԵՆՈՒՆԻ ՌՈՒՐԵՆԻ ՆԱԴԻՐՅԱՆ Կյանքին հրաժեշտ է տվել բնության քնաման... խաղով,

երբ դեռ երկու տասնամյակն էլ չէր բոլորել: Ու չեն հաշտվում Արմենուհի Նադարյանին կորցնելու մտքի հետ տեքստիլագործ հայրն ու պոլիտեխնիկական ինստիտուտի քաղաքային մասնաճյուղի աշխատակից մայրը՝ տիկին Օհաննան: Կորուստը ծանր է ու հնարավոր չէ ամոքել:

Արմենուհին ծնվել է 1971 թվականին, սովորել Հովսեփ Կորսիկյանի անվան դպրոցում, ուսանել այնպես, որ հաճելի հուշեր է թողել և խոր հետք ուսուցիչներին ու դասընկերներին՝ հիշողության

մեջ: Դպրոցն ավարտելուն պես ընդունվել էր պոլիտեխնիկական ինստիտուտ, այդ նույն տարեթվին աղետի տարում: Ուսանում էր մեխանիկական ֆակուլտետում: Ընդգետնյա ցնցումներին տարութեքվեց մասնաճյուղի շինությունը, թղթե նավակի նրման խորտակվեց, տակով անցնելով մահ Արմենուհուն: Միայն աղետի երրորդ օրը նրան հանեցին փյուտակների տակից: Հանգեց մի ճրագ, որ բոց պիտի տար, լուսավորեր և լույս տալով միայն սպառվեր...

ԱՐՄԵՆ ԾԻՐԱԿԻ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Այս հմայիչ և ծպտաղեմ երիտասարդը 20 տարին չհասցրեց լրացնել: Նա շատ իղձեր ու երազանքներ ուներ, սակայն չհասցրեց դրանք կատարել... Աղետը այստեղ էլ չհարցրեց չար ու բարի, անմեղ ու մեղավոր, հազարների հետ էլ տարավ անչափ ազնիվ ու մարդկային Արմենին: Արմենը աշխատում էր գույպեղենի ա/մ կոտունն արտադրամասում: Նա սիրում էր աղունիկներ

պահել: Դեկտեմբերի առավոտյան մորը պատմեց երազը. «Երազիս աղունիկներս թուել գնացել էին»: Մայրը վախեցավ՝ «Վատ երազ ես տեսել, Արմեն ջան, գլխներիս փորձանք կա»: Բայց միշտ ծպտացող Արմենը ծպտալով էլ գնաց աշխատանքի ու էլ չեկավ... «Գոնեն հետ մայեր, գոնե մի բան ստեր իմ խելացի ու խոր հըրդատու բալիկը, չէ՛ որ նա ինձ շատ էր խորհուրդներ տալիս» սգում է մայրը:

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳԱՍՈՒՍԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

1960 թ. գարնան գարթոնքի հետ դու աշխարհ եկար, իմ անուշ որդի: Երկն ուրախությամբ, երգ ու ծիծաղով լցրիր մեր հոգին: Ցնծում էր սիրտը

Գպուստ հայրիկի. առաջնեկը տղա էր ծնվել: Սովորեցիր և լավ գնահատականներով ավարտեցիր Խաչատուր Աբովյանի անվան միջնակարգ դպրոցը:

Մեր հարկի տակ յուսուցում էր երաժշտություն: Հրապարակված էիր Տերյանով ու Թումանյանով, Չարենցով ու Ծիրազով, բայց թվերի կախարդական աշխարհը ավելի գորեղ գտնվեց և քեզ տարավ գիտության տաճար: Ավարտեցիր Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտի Կոմսայրիի մասնաճյուղը: Բացիմաց ու ուշիմ իմ որդի, պատվով կատարեցիր պարտքդ հայրենիքի հանդեպ:

1984 թվականին հորդ՝ բազմավաստակ Գպուստ Հարությունյանի խորհրդով աշխատանքի անցար ևս:

տանքի անցար ատներանային կոմպրեյտրների գործարանում: Կմտածե՛ր արդյոք հայրդ, որ հարազատ որդին մահկանացուն պիտի կնքեր հարազատ ձեռնարկությունում:

Երազկոտ իմ որդի, ապաստմ էինք այն օրվան, երբ պետք է հարսիկ բերեիր տուն, երազում էինք, բայց որքան երազներ մնացին թերի ու անկատար...

Մեր աղմկոտ, կյանքով լեցուն օջախը այնպես լոխն է դառնել: Հավես լոխ է մեր հարկի տակ նվազը, երբ նոր միայն սկսվել էր թո կյանքի գարունը: Ծով կարտից սեղմվում է կոկորդս, երբ դու ծպտում ես ոսկեգոծ շրջանակից կրանքի կարտը աչքերիդ մեջ:

Ե Ր Ա Ջ Ն Ե Ր Դ Մ Ն Ա Յ Ի Ն Հ Ե Ռ Վ Ո Ւ Մ

ԱՆՊՐԱՆԻԿ ԳԱՐԵԳՐԻՍ
ԱՌԱՔԵԼՑԱՆ

80 տարեկան էր Անդրանիկը, այսպես ասած, ուկրա ճասակի մեջ, երբ... Ծնվել էր Լեհիստանում, սովորել 12-րդ դպրոցում, ապա ընդունվել «Լեհիստ» տրեստի ուսումնարանը, սովորել որմնագործի, փականագործի և ծեփագործի մասնագիտությունները: Ավարտելուց հետո ծառայություն մեկնեց խորհրդային բանակ, ծառայեց Հեռավոր արևելքում, Խաղաղ օվկիանոսի ծովային նավատորմում: Ծառայությունից հետո Անդրանիկը վերադարձավ հայրենի քաղաք՝ Լեհիստան, մշտական աշխատանքի անցավ «խոնա և ոգ-ֆարրիկայում» որպես պահեստային բանվոր: Նա ամուսնացավ 1984 թ., ունեւ երեք երեխա, երջանիկ էր նր բանեցում, իր ընտանիքում, սակայն աղետը կտրեց նրա կյանքի թելը աշխատանքում: Մայրը սգում է իր անդառնալի վրոտատը, մայրական շուրթերը նաև մրմնջում են թող յույս իջնի գավախիս և բոլոր անմեղ զոհերի շիրիմներին:

ՊԱՏՄՈՒՄ Է
ՍԿՆՍՈՒՐԸ

ՌՈՒԶԱՆԱ ԱՐԾԱԿԻ
ՓՈՂՈՅԱՆ

Ծնվել է 1963 թ. Կոմայրիում: Միջնակարգն ավարտելուց հետո աշխատանքի է անցել կահույքի ֆարրիկայում: Սիրված ու հարգված է եղել ինչպես աշխատանքային ընկերների, այնպես էլ ամուսնու հարազատների շրջանում: Ամբողջ կյանքն եղել է տանտակալից, տանջանքով է մեծացել և տանջանքով է հրաբժշտ է սովել երիտասարդ կյանքին: Ղեռ 25-ը չբոլորած զոհվել է «Վարդապետ» ըստացած բնակարանում, իր միակ աղջկա՝ Մերիի հետ: Մերիի 8 ամիսը լրացավ հենց սող շարաբատիկ կրկրաշար ժի օրը:

Այսօր Աննա Հարությունյանն էլ, իր համազասարանցիների նման (որոնք այս տարի ավարտեցին 10-րդ դասարանը) ընտրած կլինեք իր կյանքի ուղին, եթե... եթե չլինեք ամենաողբերգականը՝ կործանարար երկրաշարժը:

Սակայն... Աննայի երազները մնացին անկատար, նա էլ, ահավոր երկրաշարժի օրը, հազարավորների պես մոր, եղբոր, տատիկի հետ մնաց փլատակների տակ:

Աննա, անծանոթ աղջիկ, թույլ տուր խոսեմ քեզ հետ ղեկտեմբերյան շարաղետ օրվա ըն երազից, ըն օրագրային գրառումներից, որոնցից միայն պատահիկներ են փրկվել:

Դու այդ օրը վատ երազ էիր տեսել: Մայրդ՝ Վալյան, նկատեց ըն վատ տրամադրությունը, իսկ դու շթաքցրեցիր ու պատմեցիր երազը:

— Մա, երազումս ատամներիցս շորսը միանգամից ընկան, ու մեղ ցավ զգացի, լաց եղա... լացիս ձայնից արթնացա:

Թեև երազիցդ սարսափեց նաև մայրդ, բայց ինքն իրեն տիրապետելով, ասաց.

— Աննա ջան, ուզում ես այսօր մի գնա դասի, օրն էլ ամպամած է, այդ տրամադրությամբ ինչ պիտի հասկանաս դասերից:

Ու... դու չընացիր դասի՝ Երանի՝ գնալիս: Ընք դասարանից միայն դու զոհվեցիր, մյուսները՝ փրկվեցին (իններորդ դպրոցի ըն դասընկերները) փառք աստուծու: Եվ... հիմա թերթում եմ ընդհանրապես պատահիկներ, որոնք ըն ավրումներն են, ըն մտքերը, ըն ձգտումները, ըն բանաստեղծությունները (թող որ պարզունակ), ըն խոհերը՝ մարդկանց, բարեկամի, ըն կերոջ մասին, ըն...:

Դու գտնում էիր (և երևի թե այդպես է, ըն տարիքին յուրահատուկ երևույթ), որ մարդիկ քեզ չեն հասկանում, ըն երազների իրականացումները փնտրում էիր գրքերի մեջ, ուզում էիր հանգիստը ըն կարգացած գրքերի հերոսներից մեկին, որը կհասկանար քեզ. ծես այնքան եմ ուզում հանգիստը գրքերի հերոսներից որքէ մեկին, որն ինձ զօր է եկել, և կիսվել նրա հետ: Իհարկե, նա բարի խորհուրդներ կտա և ես ինձ լավ կզգամ այն բանի համար, որ կա զոնն մեկը, որն ինձ հասկանում է: Գըրքերը ինձ տանում են ուրիշ աշխարհ:

Իմ հոգում մնալ, Երկնում՝ առև, Իմ հոգում ծաղկունել, Երկնում՝ ամպեր: Պատահում էր, ոգեշնչվում էիր շատ փոքր հաջողությունից և անմիջապես քեզ զգում թարմացած, թեթևացած: Ու այդպիսի պահերի գրառումները լցված են կյանքի նկատմամբ լավատեսությամբ, նույնիսկ «խորհրդատու» էիր գտնում ուրիշներին.

— Երջանիկ եղեք և երջանկացրեք լամենքին, ինչքան կարող եք: Ուրախություն պատճառեք մարդկանց և կտեսներ, որ կյանքը լավն է, կտեսներ, որ աշխարհը ուրախ է, իսկ երբ փողոց դուրս դարձրեք ձեզ ժպտաներ կնվիրեն: Մի թըշնամացեք, մի վիրավորեք իրար:

Դու, սիրելիս, շատ էիր վըշտանում, երբ անպատեհ առիթով հանկարծ վիրավորում էին մայրիկիդ: Բն նաև նուն սերը մայրիկիդ նկատմամբ երևում է նաև ըն դրառումներից: Մայրիկիդ նվիրված շարքից միայն այս պատահիկն է փրկվել:

Դու իմ սայրն ես ոք, Դու իմ մայրն ես սուրբ, Դու իմ մայրն ես հեզ, ես չեմ կարող առանց քեզ...

Աննա, կուզենայի լսեիր հորդ ձայնը, որը վշտից երկտակվել է, նրա միակ սփոփանքը մնացել է բուրիկիդ՝ Սոֆյան, մեկ էլ ըն մասունց դարձած գրառումները: Հայրդ չի կարողա-

նում տանց արցունքների կարգալ իր մասին գրածդ. — Աշխատում է օրերուն, չի հանգստանում երբեք, բայց արդյունքի չի հասնում: Զի խնայում ոչ մի բան, ասելով՝ «Թող ոչ մեկից ետ չմնան»:

Դու ըն հայրիկիդ՝ Արաուշ Հարությունյանին մեկ տարի շէր տեսել, նա Պակուվում էր: Երկրաշարժի բոթը լսելուց հետո, երկրորդ օրն իսկ կանգնած էր փլատակների կույտերի վրա՝ չդիտել ու՛ր վաղեր, ի՛նչ աներ: Եղբորդ՝ Հրաչիկին (պղիտեխնիկական ինստիտուտի առաջին կուրսի ուսանող), գտան երկրորդ օրը (ինստիտուտում), 12-րդ օրը՝ քեզ ու Վարվառա մայրիկիդ, 14-րդ օրը՝ Վարսենիկ տատիկիդ... Այլ փրլատակներից գտան նաև հորեղբորդ, հարսին ու երկու ամսական երեխային և... բոլորիդ մեկ զերեզմանցում թաղեցին... այլ էք չկար:

Աննա, գիտեմ, իմ խոսքերը քեզ պետք չեն: Դրանք պատմությանն ու մեկ էլ ըն վշտակորույս հայրիկիդ ու բորոզ են հարկավոր, որոնք սփոփվելու են՝ տպագրված տեսնելով այս ամենը:

ԼՈՒԻԶԱ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Բագրատ Կարիբջանյանի տուն-բանգարանի տնօրեն

Ապրում էին Կոտայան փողոցի № 9 շենքում: Ընտանիքի ավագը՝ ՍԵՊԱ ԶԱՐԻՅԱՆԸ, մեծացել էր մանկատանը: Կյանքի դառնությունները ճաշակած օրերուր իր խոհեմ ու հեզ բնավորությամբ կարճ ժամանակում դարձավ գուլպայի ֆարրիկայի ղեկավարության ու աշխատանքա-

յին ընկերների սիրելին, իսկ հետագայում նաև, համբարաշխ ընտանիքի շնորհալի մայր: Երեխաները՝ ԿԱԶԱՏՈՒՐԸ (ծնված 1957 թվականին), հմուտ ֆրեզերագործը, «Էլեկտրատեխնիկական» գործարանի առաջավոր բանվորուհի ԶԱՅԱՆՈՒԵԸ (ծնված 1965 թվականին), սրբու-

թյամբ պահպանել ու շարունակում էին աշխատավոր ծնողների բարի ավանդույթները: Ընտանիքն համալրած հարսը՝ ԳԱՅԱՆԵՆ (ծնված 1959 թվականին) շատ մեղմից նա իրենց բնակելի շենքի ճշտակատար ու պարտաճանաչ վերելակավարուհին

էր: Հաշվանուշի 7 ամսական օրդու՝ ԳԵՎՈՐԴԻՆ ԵՆՔԿԱՅՈՒՅՈՒՆԸ մի յուրահատուկ աշխուժություն էր ստեղծում ընտանիքում: Զարաբաստիկ աղետի օրը ընտանիքի անդամները հավաքված էին մեկ հարկի տակ, որը դարձավ նրանց ընտանեկան զերեզմանը:

ԱՐԱՄ ԵՎ ԳԱՐԵՆ

ՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳԱՊԱՐՑԱՆՆԵՐ

Նկարից հայտ աչ գեղեցիկ երեխաները երկու եղբայրներ են՝ երկու կանաչ ծառ, որ պիտի ծաղկեն, արմատներ տա յին ու... նրանց տաք օջախն ըրով պիտի հպարտանային իրենց երջանիկ համարող ծրնողները: Ինչ իմանային, որ չար է իրենց երեխաների ակառազիքն էլ, որ մոտ է ողբերգությունը և մորմուրվելու են Արամ և Կարեն որդիների ան դատելի ու անախոր կորստի համար:

Արամը ծնվել է 1980 թ. մարտի 23-ին, սովորում էր № 88 դպրոցի 3-րդ դասարանում, իսկ Կարենը ծնվել է 1978 թ. ապրիլի 11-ին, 4-րդ

դասարանի էր: Երկուսն էլ երկրաշարժի ամենո զոն դարձան «Վարդարաթի» առաջին միկրոշրջանի 1-ին թաղամասի 8-րդ շենքի 12-րդ բնակարանում:

Եղբայրները այնպիսի յուրա հատուկ սիրով էին կապված միմյանց, խաղի ժամանակ ի ներ, թե մեկ այլ տեղ միշտ հրս կում էին իրար, օգնության հասնում, պաշտպանում: Ո՛վ իմանա, գուցե չար աղետի պահին ինչքան են ջանացել նրանք միմյանց փրկել, բայց ավաղ, ոչ մի հնար չունեին: Երկու դարս շիվ հեռացան մեզանից, որոնք հիմա կգար դարեին իրենց ներկայությամբ:

ԵՎ ՀՈՒԾ ԳԱՐՁԱՎ ԱՂՋՆԱԿՆ ԱՅՍ

Ո՛վ կմտածեր, որ աշակեր տական համազգեստով, գեղեցիկ ծամերով, սևաչա աչ դիջուհին այնպես վաղանցուկ կհեռանա կյանքից: Ինչ ետանդով էր նա ստեղծագործում, նկարում, հյուսում: Հիմա որդեկորույս մայրը այնքան խղճանքով սուրբ մատուցի նման է պահում դստեր ձեռքի աշխատանքի նշումները: Դրանք հիմնականում նվիրված էին սիրասուն մորը, ամեն տարվա

Մարտի 8-ին, ավանդույթի վերածված... ԱՆՈՒԾ ՀՐԱՉԻ ՍՈՒՎԱՐՑԱՆԸ ծնվել է 1978 թվականին, Լեռնի մարզում: Սովորում էր № 23 դպրոցում: 4-րդ դասարանում էր, որ զոհ դարձավ երկրաշարժին: Ուսման ստաջավոր էր ոչ միայն հանրակրթա կան, այլև երաժշտական դպրոցում, ուր ջութակի բաժին էր հաճախում: Սիրված էր ուսուցիչների, ընկերների կողմից:

ԱՐՏՅՈՒ ԺԱՆԻ ՍԱՍՈՒՆՅԱՆ

Դաժան արհավիրքին կող գնաց նաև 13 տարին չբոլորած գեղեցիկ այս տղան: Ուրախ, խելացի, կյանքով լեցուն, աշխույժ, ծիծաղկոտ ու ծառայելու Արտյունը հիմա լոկ լուսանկար է, հիշողություն, մըջ տական մորմուր հարազատնե-

րի սրտերում: Սիրում էր ու տարված էր մաթեմատիկայով: Ոչ մի խնդիր անպատասխան չէր թողնում, Սիրում էր նաև երաժշտությունը և նվագում էր սկոթլենդի վրա: Աչքերի մեջ այնքան երազանք կար, այնքան կարոտ ու... Ամեն ինչ կիսատ մնաց: Նրա նման քարացավ նաև հարազատների սիրտը, նրա սկոթլենդը:

ՎԱՐՍՊԵՏ ԵՎ ՍՈՅՅԱ ՍԱՀՐԱԿՅԱՆՆԵՐ

Անողորմ ճակատագիր, գեղեցկադեմ այս երեխաները մի՞թե աշխարհ էին եկել լոկ նրա համար, որ թիրեռի կյանքի պես կարճատև կյանք տայիր նրանց: Նո 16 դպրոցում էին սովորում նրանք, դեռ ավարտելու էին, շարունակելու ուսումը... Ամենո

էին ջրի վեճիտ երկու կաթիլների պես, սակայն խիղճ ու բանականություն չունեռ վայրի տարերքը: Երբեմն-երբեմն աղետին զոհ դարձան Կարապետ և Սոֆյա Մահրադյանների հարազատները լուռ, ատամները սեղմած, մտորում են տարերքի մասին՝ դաժան, բայց այսքան էլ դաժան...

ՄՈՎՍԵՍ ՅՈՒՐԻԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Ծնվել էր 1973 թ. մայիսի 31-ին, Կումայրիում: Ծնողները աչքի լույսի պես պահպանել էին նրան՝ գիշերներ լուսացնելով: Երբ լրացավ երեք տարին, նրանք Մովսեսին ողորկեցին երկաթգծի № 4 մանկապարտեզ: Մովսեսը ուրախացնում էր իր սովորած երգերով ու ոտանավորներով: Արագ անցան մանկապարտեզի տար-

րիները: Հաճախեց Ավ. Իսահակյանի անվան (№ 28) դպրոց, մեծագույն սիրով էր պատրաստ մ դասերը՝ պարտաճանաչորեն կատարում բոլոր հանձնարարությունները: Ծնողները շատ երազանքներ էին կապել իրենց զավակի հետ, բայց դեկտեմբերի 7-ին ամեն ինչ ներկվեց սևով ու արցունքով: Մովսեսը զոհվեց մանկական հանրախա նություն:

ՇԻՐԱԿ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ԱՂՈԹԻ ԾՆՈՂԱԿԱՆ

Մանուկ Բրիտաններ, մանուկ Իրիտաններ,
Միտանարույր, սուրբ-սուրբ Հայոց Բրիտաններ,
Քրիտանսը մեկն էր, իսկ դու՛ր հազար-հազար,
Ախ, յոթն անգամ խաչված մանուկ Բրիտաններ...

Մանուկ մարիամիկներ, մանուկ մարիամիկներ,
Ով խնկարույր, սուրբ-սուրբ հայոց մարիամիկներ,
Կույս Մարիամը մեկն էր, իսկ դու՛ր հազար-հազար,
Ախ, յոթն անգամ խաչված մանուկ մարիամիկներ...

Իմ աչեբուն խաչեր, իմ սրտի մեջ խաչեր,
Իմ հոգու մեջ խաչեր՝ խաչված խաչեր,
Ես ձեռքերս խաչած՝ ձեզ հետ խաչի վրա
Աղաթում եմ՝ Տերը ձեզ հետ խաչից իջներ...

ԷՒՎԱՐԴ ԲՈՐԻՍ ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

Ծնվել էր 1973 թվականին, մեր քաղաքում: Սիրելին էր ծնողների ու քույրերի, ընկերների: Սովորում էր Արտյուն Պետրոսյանի անվան միջնակարգ դպրոցում: Թ-րդ դասարանում էր: Ուսուցիչները նրա հետ հույսեր

էին կապում: Պատանին մեծագույն սիրով էր պարսպում սպորտով և հասնում նշանակալի հաջողության: Էդվարդը երազում էր նշանավոր սպորտսմեն դառնալ և պարսպում էր սիրած մարզաձևերով: ամեն օր, առիպրոտ: Փառքայում էր կապույտ երազներ, որոք դաժանաբար կործանվեցին տարերքից...

ԱՐԹՈՐ ՄԻՍԱՐԻ ՄԻՐՁՈՑԱՆ

Այդ ե՛րբ էր, 1977 թվականին: Ես ու դու ծննդատանն էիք, իսկ մեր տունը թնդում էր ուրախությունից, անհուն քերկրանքից. տղա էր ծնվել: Մեծացար, դարձար քեզ նահաղների սիրելին ու մտերիմը: Հիշո՞ւմ ես շախմատի դպրոցում մրցումների մասնակցելիս՝ միշտ առաջին տեղըն էիր նվաճում: Ես երջանիկ մայր էի:

Որդիս, ինձ համար այսօր, առանց քեզ անասելի դժվար է: Ինձ միշտ թվում է, թե ուր որ է դու կերևաս ու քո թաթիկներով կշոյես մազերս ու կմեղմանա, կթեթևանա վիշտըս, կցրվի հոգուս մոպը, ու մենք նորից ուրախ ու երջանիկ կապրենք միասին: Ավաղ... Դու իմ սրտում ես, և աշխարհում որինչ քեզ չի ջընջի պլնտեղից...

ՔՈՒ ՄԱՅՐԻԿ

ՓԼԱՏԱԿՆԵՐԻ ԿԱՆՁԸ

ՄԻՐՏՍ ՆՄԱՆ Է ԷՆ ՓԼԱՏ ՏՆԵՐ...

Անսովոր, հիվանդ մի առավոտ էր բացվել Լենինյան կանի վրա: Ընթացիկ մշտնջենով էր պատված ամեն ինչ, ու մշտնջենի մեջ խրված արև էր անփայլ ու դժգույն: Եվ խրված էր ոչ թե վերևից, ինչպես լինում է, ինչպես պետք է լինի, այլ կարծես, ներքևից: Մա պատրանք-խաբար չէր, և ոչ էլ տեսիլք, այլ սարսուղեղի իրական պատկեր: Եվ այդ հոտազայթախուրձը ասես հիզ էր գործադրում բացել-բացահայտելու մշտնջենի իրական նպատակը, և որս մեջ թաքնված ամբողջ վրտանները: Բայց, ազգայ, մարդկային քննադի իմ ողջ պաշարով ես կարողացա արձանագրել այդ ամենի բնույթը: Անսովորություններ: Ոչինչ ազնիվ:

1988 թվականի դեկտեմբերի 7-ն էր նախորդ օրվա լավարով կրքերը, վեճերը, երազներն ու հոգսերը շարունակվելու էին այդ օրը: Շարունակվելու և ամբարովելու էին: Ամբարովելու էին շարածը անելու, կորցրածը գտնելու, անիմա նային իմանալու, և սերը շարունակելու: Հույսով: Բայց... Ազնիվը ինձ բռնեց ամբարովելու մեջ, որը սկսեց շնթարկվել: Հենց նույն պահին մայրի վրա դեռին տապալվեց տարեց մի կին: Գեո չէի հասցրել հասկանալ, թե ինչ է կատարվում, երբ հեռվում, այնտեղ, որտեղ սկսում է կայինիսի փողոցը, փոշու օտարմոտեցողիչ ամպ բարձրացավ: Գույնզգույն արտադրական միավորման փլված արտադրամասերի փոշին էր: Վայրկյաններ անց կայինիսի փողոցի ամբողջ երկայնքով ավտոմեքենաների այնպիսի մի խրջանում առաջացավ, որ նույնիսկ ոտքով հնարավոր չէր անցնել: Վարորդը ավտոմեքենան կտրուկ շրջեց դեպի զուգահեռ Խաչակյան փողոց: Այստեղ խաղաղ էր: Թվաց, թե եղածով ամբարովելու ամեն ինչ: Թվաց, թե արածով բավարարվեցին աստված, երկինք ու բնություն: Մակայն ես մի բանի մետր և փողոցի աջ կողմում տեղափոխված բարձրահարկը հավասարվեց գետինին...

— Ընտանիքս, — ոչ այն է տերաց, ոչ այն է գոռաց, ոչ այն է մրմնջաց անծանոթ մարդին ու արգելակեց: Գուրո թուա ավտոմեքենայի ու ձուխակողմյան բարձրահարկը խուլ ունեցող փլվեց... Իմ աչքերի առաջ: Ու փրատակներով լցված աչքերով, ու փրատակներով լցված սրտով, ու փրատակների փոշին մազերիս, զեմքիս, շորերիս վրա զուլ էի, չէի մտածում, չգիտեի փախչում եմ, թե վազում: Հանկարծ մեխավեցի տեղում: Խորտակվող գիտահետազոտական ինստիտուտի բարձրահարկ

չենքի գլխից: Արդեն խրձ բազումից շնքի մոտ էի, խմբագրության շենքի փակույթի մոտ: Նայեցի աջ, դեպի Սովետական Հայաստանի 50-ամյակի փողոցը փակող տասնհարկանին (տասնհարկանի էին կոչում, որովհետև բազումում առաջին բարձրահարկն էր): Շենքի տեղում փոշու ամպն էր նստել: Ավտոմեքենաների շարժումների տազնապալի ունեցող, շարժիչների անկանոն հանդուներ, աշուձախ վազող կանանց, ծերերի, երիտասարդների, երեխաների ծիծիչը, լացը, գոռոցն ու ոտքը խառնվեցին իրար: Ոչինչ չէի տեսնում: Ոչինչ չէի լսում: Շարժապատկերի արագացված կադրերի պես թռչում էին տեսարանները, փրատակներ, մարդիկ՝ ձեռքերը ծնկներին, գլուխները բռնած, զրկախառնված, ծնկած... փրատակներ, մարդիկ ու...

Մթափվեցի հեծկառուցից: Խմբագրության հրաշքով փրկված աշխատակցուհին բռնել էր ձեռքերս ու գոչում էր: Աչքերը թաց էին: Նրան ահա՛նույ՛, ինձ թվաց, թե բոլորն են փրկվել: Ինձ թվաց, թե ոչ մի փրատակի տակ մարդ չի մնացել: Մի պահ էր, մի վայրկյան, մի ակնթարթ:

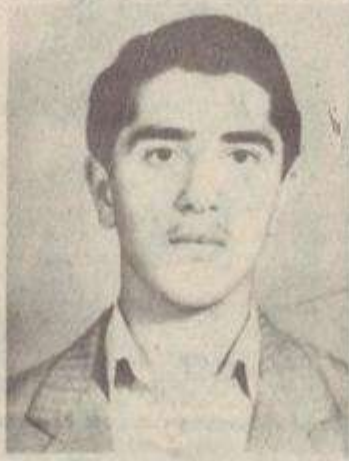
— Ո՞վ կար ներսում, — տազնապալից շարժված ձայնով հարցրի ես:

— Բոլորը ներսում էին, — եղավ պատասխանը:

Այսքանը: Նոր հասկացա, թե ինչ է կատարվել: Իհարկե, բոլորը ներսում էին: Եթե ոչ տանը, ապա աշխատավայրում, եթե ոչ աշխատավայրում, ապա խանութում, դպրոցում, մանկապարտեզում, փողոցում... Բայց նույնիսկ փողոցում եղած ոչ բոլորը կարող էին փրկվել: Քիչ հետո փրատակների վրա մարդիկ հայտնվեցին: Շարժվում էին, ինչ-որ բան ասում, քանզում-հեռացնում: Ի՞նչն էին քանզում-հեռացնում մարդու փոքրիկ ու նուրբ ձեռքերը:

Գնում եմ: Զգիտեմ ուր: Շոգ է: Սայաթ-Նոփա փողոցով իջնում եմ: Ինձ թրվում է նորից գնում եմ քնկերոջս տուն կամ սրճարան: Երեկ է: Այսօր չէ: Այսօր չկա: Դաժան մի փորձ, տանջալի լարում վերադարձնելու երեկը: Չի ստացվում: «Մանկական աշխարհ» հանրախանութը չկա: Տուֆակերտ էր: Կամարակապ: Հսկա: Չկա: Փողոցի ձախ կողմի երկար, վարդագույն շենքի վերջին մուտքը չկա: Հարևան շենքերի երկու մուտքերը չկան: Կողքի ներս ղնկած բարձրահարկը երեկ կար: № 9 դպրոցը չկա: Դի մացի բարձրահարկը չկա: «Շոտկույունի» թաղամասը չկա (բարձրահարկների թաղամաս էր): Արագած ճեմա

(Շարունակությունը 7-րդ էջում)

ԳԱՌՆԻԿ ԳԵՎՈՐԳԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Ծնվել է 1972 թ. հուլիսի 2-ին: Սովորում էր շինարարական տեխնիկումի 3-րդ կուրսում: Սիրում էր սպորտը: «Դինամո» մարզընկերությունում պարսպում էր սպորտով: Զոհվեց տանը:

ԺԱՆՆԱ ԳԵՎՈՐԳԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Ծնվել է 1976 թ. սեպտեմբերի 8-ին: Սովորում էր № 24 դպրոցի 7-րդ դասարանում: Սիրում էր երգել, պարել, ճրկարել, նաև շատ ծաղիկներ... Զոհվեց տանը:

ԳՈՀԱՐ ՄԻՍԱԿԻ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

Ծնվել է 1918 թվականին, Կարսում: Աշխատում էր «Հոկտեմբեր» կինոթատրո-

ՆՈՒՅՆ ԸՆՏԱՆԻՔԻ Ց

նում: Բարի էր, ազնիվ, օժտված մարդկային գեղեցիկ հատկություններով: Զոհվեց տանը: — Դեկտեմբերի 7-ին Ժաննան արթնացավ վատ տրամադրությամբ, չուզեց գրնալ դպրոց: Գարիկը՝ նույնպես: Որոշեցինք չորսով մնալ տանը, — պատմում է մայրը: — Եղավ 11.30: Հագնվեցի, որպեսզի դուրս գամ տանից: Մի երկու անգամ վերադառա հագու-հանցեցի: Երեխաները տղիքնից դուրս գալուս համար, թախճոտ աչքերով ինձ նայեցին:

10 րոցե անց սկսվեց ամենազարհուրելի, փորձեցի հետ դառնալ, կորցրեցի համասարակշռությունս, մի կերպ հասա շենքին, բայց ախա...

Ու հիմա մայրը ուզում է գրույցի բռնել իր հարազատների հետ: «Ուզում եմ ձեզ հետ խոսել սիրելի զավակներս: Եթե մեզ

համար կուզեք իմանալ, ես և Արաչիկը ապրում ենք — «ամեն մեծնողի երանի տալով»: Աշխատում ենք ռուս շինարարների մոտ, որպեսզի շատ վատակներ: Բայց տանց Ձեզ որսախոյուն չկա: Հարազատներս, ես միշտ ձեզ եմ տեսնում երազիս: Ինչ շատ եք մեծացել: Դու սովորում ես 8-րդ դասարանում, իսկ Գարիկը արդեն ավարտել է: Սիրելի զավակներս, շատ-շատ բան ունեմ Ձեզ ասելու:

Որպես որդեկորյա մայր ուզում եմ խոսք ուղղել նաև սպորտներին. «Մարդիկ, վատություն մի արեք միմյանց, մի փորձեք Ձեր երջանկությունն ստեղծել ուրիշի դժբախտության հաշվին: Ծարուհակ հիշեք, որ մենք մահկանացուներ ենք: Թողեք, որ Ձեր հետևից էլ բարի խոսեն ինչպես մեր բոլոր անձեղ գոհների»:

ՀԻՆԳ ԱՆՄԵՂ ԶՈՀ ՄԻ ԸՆՏԱՆԻՔԻՑ

Շատերի նման ես առաջը լանների բնտանիքն էլ երկրաշարժին մեծ կորուստներ կրեց. միանգամից հինգ աջ մեղ զոհեր:

Վականին: Չէր աշխատում նրա ամենամեծ առաքելությունը, երեք երեխաների գաստիարակություններ էր: Ահեղ երկրաշարժի ժամանակ զոհվեց երկու երեխաների, հարսի ու թոռան հետ:

ԽՐՈՒՄԻԿ ԱՍՅՈՊԱՅԻ ԽԱՉԱՐՅԱՆԸ ԾՆՎԵԼ Է 1967

Թվականին: Դպրոցն ավարտելուց հետո սովորել է պոլիտեխնիկական ինստիտուտի քաղաքային մասնաճյուղում: 5-րդ կուրս էր, երբ տեղի ունեցավ երկրաշարժը, բայց այդ օրը երբեքից տանն էր: ՀԱՅԿԱՆՈՒԾ ՍԱՐԳՍԻ ԽԱՉԱՐՅԱՆԸ ԾՆՎԵԼ Է 1968 թ. վականի հոկտեմբերի 2-ին: Ավարտել է № 33 դպրոցը և կարող բանվորուհի աշխատել նորաստեղծված տաղավարում: Մի քանի ամիս անց հանդիպեց իր կյանքի ընկնողը: Երկու երեխաների մայր էր: Եվ հիմա որբացել է որդին:

ՏԻԳՐԱՆ ԱՍՅՈՊԱՅԻ ԽԱՉԱՐՅԱՆԸ ԾՆՎԵԼ Է 1962 թվականին: Հայրը գիշեր ու ցերեկ փնտրում էր նրանց: Հինգերորդ օրը ես գտավ բոլորին և հանձնեց հողին: Եվ միայն այդ գիշեր պսակեց բնելու: Սիրտը շղիմացավ այդ վշտին ու լարվածությամբ և նահատակ դարձավ իր հարազատների պես:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ՏԻԳՐԱՆԻ ԽԱՉԱՐՅԱՆԸ ԾՆՎԵԼ Է 1988 թվականին: Երկու ամսական մանկիկը քնած էր, երբ տեղի ունեցավ երկրաշարժը ու այլևս չարթնացավ:

Զոհվեցին հինգն էլ իրար սիրելով և միասին էլ հեռացան այս աշխարհից: Այժմ նրանցից միակ հիշատակը Տիգրանի և Հայկանուշի ավագ որդին է Ստեփանուշիկը: Վկայով ծնողական դուրգուրաններից, ապրում է պայտիկի խնամքի տակ:

ՃԱԿԱՏԱԳՐԻ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆ. 1926 թ...

Ամեն անգամ ընտանեկան այրումը թերթիս հայացքս երկա՞ր ու ցավով կանգ է առնում եզակի մի լուսանկարի վրա, ուր հորաքույրս է, բայց ոչ թե նկարվել է, այլ նկարել են: Նա լուսանկարից չի նստում, այլ մենք ենք նստում նրա նշանակալից ու մտածում, եթե մեռած ժամանակ այսքան գեղեցիկ է, ապա ինչքան գեղեցիկ է եղել ողջ ժամանակ

1926 թ. ...Երկրաշարժ... Ջոհեր... Ողբ ու կսկիծ... մոր մոր... Փլված տներ, անօթե վան մարդիկ, դրսի օգնու-

թյուն... Դաճատի (Գետք) գյուղի 200 զոհերից մեկը հորս միմուռար բույրն է եղել: Բալասան Նալբանդյան: 18-ը չբողորած... Ազատանից հարս են տարել Դաճատի: Մեկ շաբաթվա հարս... Դեռ պսակի հանդերձանքով: Հարսանիքից հետո սկեսուրն ասել է. «Բալասան ջան, մնա պսակի շորերով, մինչև ձերոնք գան «գլուխ վանալու»: Այդ օրը չտեսալ: Ամուսինը՝ Անդրանիկը և հայրս նրան հանել են փրատակների տակից: Նկար չէր ունեցել: Որոշի էն նրկարել թեկուզ դազաղում: Եվ

այդ նկարը միակ հիշատակն է իմ հորաքրոջի:

Ես ծնվել եմ զոհվելուց մեկ տարի հետո, և տուտըս ինձ Բալասան էր կանչում: Սեղանիս վրա են երկու լուսանկարներ... 1988 թ. ... դեկտեմբերի 7... Ջոհերից աղջիկս... Սրտի կսկիծով եմ նստում երկու ամսեղ զոհերի լուսանկարներին...

Այս ի՞նչ մետաղից ենք, որ դիմանում ենք այսքան ցավի ու շարունակում ենք հարատևել...

Ճակատագրի կրկնություն... ՆԱԿԱՏԱԳՐԱՆ ՌՈՋԱ Մանկավարժ. վնտերան

ՄՈՒՅԱՆ ԳԱՅԱՆԵ ԱՐԱՄԱՅԻՍԻ

ՄՈՐ՝ ՆԱՄԱԿԸ

Միջին աղջիկս, գրում եմ քեզ ու գիտեմ, որ պատասխան չի լինելու: Ինչպես անպատասխան է մնում իմ դառնակակիծ ողբը շիրիմիդ ու նրկարիդ առջև:

Իմ բարի, համբերատար, մշտածպիտ, խելացի աղջիկ, ամենին գիտող ու ներող, ես, եղբայրներդ, քույրդ քո փոքրիկ անպաշտպան բալիկները քեզ անչափ կարոտել ենք: Իմ որբ էիր մեծացել, զգացել էիր կյանքի դառնությունը ու ոչինչ չէիր խնայում, որ քո երկու զավակները երջանիկ զգային իրենց կյանքում:

Ապրում էիր երկուսի սիրով, երկուսի համար: Ինչքան երազանքներ, ծրագրեր ունեիր... Գրախ՝ս, ինձ երբեմն թվում է, թե դու ձագն ես տաքիս՝ մա: Կարուկ շուռ եմ գալիս, բայց... դու չկաս, ու չկաս արդեն երկու տարի: Ես գիտակցում եմ կատարվածը, բայց արտիս ոչինչ չեմ կարողանում հասկացնել: Ամեն օր ես կարմիր մեխակներով այցի եմ գալիս քեզ, և ուզում եմ, շատ եմ ուզում, որ դու լսես ինձ, գոնե այն խոսքերս միայն, որ շուտով կգա հատուցման ժամանակը, անմեղ զոհերի ու նրանց ծնողների վրիժառության ժամանակը:

ՈՐՈՋԱՆՆԱ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍԻ ՀԱՐԹՆՆԱՆ

Ծնվել էր 1961 թ. Լենինական քաղաքում: Մովսիսի էր № 21 դպրոցում բարձր առաջադիմությամբ, ապա ա-

վարտել մանկավարժական տեխնիկումը: Ամուսնացել էր, լավ քնտանիք կազմել: Ունեիր երկու աղջնակներ, երբ ծնվեց նաև երրորդ երեխան՝ տղա: Ռուզաննան

շատ էր ուրախացել, բայց՝ ի՞նչ իմանար, որ ուրախությունը այդքան կարճ պիտի լինի: Այդ օրը փոքրիկ Աննային ուղարկել էր մանկապարտեզ, տանը մնացել իր երկու սիրալուսն բալիկների հետ: Մկրտում տունը ճոճվել էր, ճռտացել, ծեփը թափվել... Մայրը նեղվել էր օրը օրից կողմը: Կանանավոլ զավակի՝ 4 ամսական Մամվիլիկի վրա, Ռուզաննան միայն մի բան էր մտածել՝ իր մարմնով փրկել երեխային, սա կայն անկարող էր գտնվել աճեղ տարիքի դեմ, զոհվել էր երեխաների հետ միասին, թողնելով Աննային հիշատակ իր ամուսնուն:

ԱՄԻՐՈՍԱՆՑԱՆ ԿԱՌՈՒՆԵ Ծնվ. 1955 թ. հունվարի 22-ին

Նրվող տան փրատակների տակից:

Մայրական իմանքից զրկված Անի՞մ՝ ապագ դուստրը, հիմա արդեն երկրորդ դասարանում է սովորում, ապաստմ է ու ապաստմ, իսկ մայրիկը չկա: Զնայած հայրիկն ու տատիկը միշտ իր կողքին են, բայց նա այնպե՛ս է կարոտել մայրիկին, նրա գեղեցիկ ու բարի ծախիսին:

ԱՐՏԱՑ ՀԱԿՈՒՑԱՆ

ՓԼԱՏԱԿՆԵՐԻ ԿԱՆՉԸ

(Սկիզբը՝ 7-րդ էջում)

այն տեխնիկայով իսկ տեխնիկա զեռ չկար: Օգնության հասած ավտոտեխնիկներն էլ ընկել էին խցանման մեջ ու լավիլ քաղաքի մատուցել ենրում: Գրուբյունը համարյա չփոխվեց նաև երկրորդ օրը:

...Տխուր էին, բայց ոչ հուսահատ: Խոսված էին, բայց ոչ ընկճված ու ամեն բայա փոխի մեկմեկու հարցնում էին. «ձերոնք կա՞ն»: Հարցնում էին գոնե այստեղ մը խիթարվելու՝ ակնկալությամբ, լույսի պայծառ մի շող տեսնելու, հույսի մի զուռ բացելու համար: Որովհետև հարցը շատ էր պայմանական, որովհետև «ձերոնք» չկար ու չէր կարող լինել, որովհետև բոլորը մերոնք էին: Հայի աչքունքով մերոնք, հայի խոսք ու բարյունով մերոնք, հայի բախտով մերոնք: Ովքեր կան՝ մերոնք են: Ովքեր չկան՝ մերոնք էին: Ովքեր չկան... Ովքեր չկա՞ն... Մկանս խքմ բազրույթունից: Լենգրուջ ետառարյանը չկա, ազնիվ ու բարի տեղակալը, Ռուզուֆ Մկրտչյանը չկա, պատասխանատու քարտուղարը, միշտ ժպտացող Ռաֆիկ Մարգարյանը չկա, միշտ կատակելու պատրաստ Զիվան Մարգարյանը չկա, միշտ հոգ սերի մեջ թաղված Քամար Հովհաննիսյանը չկա: Ամեն ինչ հասցնող Լուսրա Բազադարյանը չկա: Խնդրե՛ք բախտը ինձ ու տրամադրությունը Մուսաննա Մանուկյանը չկա: Գոհար և Քնարիկ էլրակյան քույրերը չկան, մեքենագրուհին, արև տեսվարը... Գեամ փողոցով: գեամ ու սանձ. դրամատուրգ Վարդգես Մովսիսյանը չկա, արձակագիր Պատվական Դուկասյանը չկա, քաղաքի սրտաբան Վաղմիր Գալստյանը չկա: Հազար-հազար մանուկներ չկան, հազար-հազար շահեկներ չկան, հազար-

հազար մայրանալու պատրաստ աղջիկները չկան: Բոլորը մերոնք էին ու ցավը մերն է...

Բայց ինչ էլ եղել ու չի եղել, նրանք կան:

Կան նրանք, որովհետև կանք մենք, նրանց հիշատակը պահողներս: Ու եթե կանք մենք, կլինի Լենինականը, կլինի, որովհետև լենինականցիներն արդեն ծաղրում են աղեար, արդեն ձեռնոց են նետում վշտին՝ ապրելու համար, և ապրելով նահատակների հիշատակը պահելու համար: Աղբյուրին է լենինականցիներ: Ու ես հավատում եմ, որ կլինի Լենինականը: Կլինի, որովհետև մարդիկ չեն ուղում թողնել ազգայինները: Ետաներին գիտեմ, Ետաների թվում ես եմ, որ «Բան վոր» թերթի հրատարակման հարցով ծերանում նստած, հարմարավետության մեջ խելզվում եմ, ճնշվում է սիրտս: Կանչում են ինձ իմ փրատակները, որոնց տակ ես ընկել ու բարեկամ եմ թողել, ծանոթ ու անձանոթ հարազատ եմ թողել, հայ եմ թողել, աշխարհ՝ ու մի աշխարհ սեր եմ թողել: Ինչպես բոլորին, այնպես էլ ինձ կանչում են իմ փրատակները...

Կանչում են իմ նահատակները, որ նրանց պահեմ իմ սրտի մեջ մարտը, լուսավոր ու կենդանի, ինչպես նրանք կային, ինչպես նրանք եղել են: Ու ապրեց նեմ նրանց, ապրեցնեմ ի հեճուկա աղետի ու մահվան: Ծանեմ նրանց իմ մեջ, ինձ հետ տանեմ գեպի վաղը, դեպի փրատակներից հատնած Լենինական, մեր ձեռքով, մեր սրտով ու խղճով կառուցված քաղաք, որը կլինի ամենաազգային հուշարձանը բոլոր նահատակների:

ԳԱԳԻԿ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍԻ ՆԱԿԱՏԱԳՐԱՆ «ԲԱՆՎՈՐ» դեկտեմբեր, 1988 թ.